יש להגיב בנחישות לצידודה של רוסיה בחמאס ולהמשך חיזוק הקשרים שלה עם איראן

written by סופי קובזנצב | 31.03.2024

עיקרי הדברים

1. מתקפת ה-7 באוקטובר ופרוץ מלחמת "חרבות ברזל" הסיטו במידת מה את תשומת הלב של המערב מהמלחמה באוקראינה אל המזרח התיכון, אפשרו לרוסיה לגבות מחירים כבדים מאוקראינה, לדכא בברוטליות את האופוזיציה הפנימית ברוסיה וכן למנף את השפעתה במזה"ת, תוך חיזוק מעמדה כמעצמה גלובלית ואזורית.
2. כתוצאה מהמלחמה בעזה מצאה עצמה ישראל בלב המאבק הבין-גושי, כאשר הציר הרוסי-סיני-איראני מגביר את השפעתו באזור המזרח התיכון.
3. יש לשער כי ככל שרוסיה תצליח לשמור על מומנטום של הצלחה צבאית באירופה תגבר מעורבותה במזרח התיכון, זאת בשל שאיפתה של רוסיה להיות שחקן חשוב באזור ולהוות גורם מדיני משפיע הלוקח חלק בשיחות המו"מ בין ישראל לחמאס.
4. צידודה של רוסיה בחמאס והמשך חיזוק הקשרים שלה עם איראן מהווים בעיה אסטרטגית לישראל. על כן ישראל חייבת להראות נחישות מול רוסיה ולבהיר לה, במישור הפומבי והבלתי גלוי, כי פגיעה באינטרסים צבאיים-אסטרטגיים חיוניים לישראל תביא לפגיעה באינטרסים חיוניים רוסיים במזרח התיכון.
5. על ישראל כחברה במוסדות הבינלאומיים הנתפסים כבעלי חשיבות אסטרטגית עבור רוסיה להפעיל עליה לחץ מדיני ולגנות בצורה מפורשת על במות בינלאומיות את שיתוף הפעולה הרוסי עם אויבי ישראל. במישור הלא גלוי, יש להעביר לרוסיה את המסר כי ביכולתה של ישראל לשנות את מדיניותה ביחס למלחמה באוקראינה, הן בהצבעות באו"ם נגד רוסיה והן באספקת אמל"ח לאוקראינה, במידה שרוסיה תמשיך להעמיק את הקשרים עם איראן וחמאס.

רקע

ב-24 בפברואר 2024 צוינו שנתיים לפרוץ המלחמה בין רוסיה לאוקראינה. טענת המשטר הרוסי הייתה ועודנה כי המלחמה המתנהלת באוקראינה היא בגדר מהלך צבאי הגנתי נגד איום ביטחוני-מדיני מצד המערב, ובפרט מצד ברית נאט"ו, השואפים להתפשט מזרחה ולכלול את אוקראינה במגמה זו. התפשטות זו מהווה איום ביטחוני מצד המערב, בתפיסתה של רוסיה, על המרחב הפוסט-סובייטי, אזור שהינו בעל משמעות וחשיבות אסטרטגית עבורה. רוסיה שילמה

מחירים כבדים במהלך תקופת לחימה זו מחירים כלכליים, מדיניים ואסטרטגיים לרבות הצטרפותה של פינלנד, ולאחרונה אף של שוודיה, כחברות מלאות בנאט"ו. יחד עם זאת, מצבה של רוסיה טוב יותר מאשר בשנה שעברה. מתקפת הנגד האוקראינית כשלה לאחר הצלחתה הראשונית. רוסיה סימנה שתי הצלחות בולטות בשנה החולפת בכיבוש הערים בחמוט ואבדייבקה שבחבל דונייצק. כמו כן, הכלכלה הרוסית התייצבה, למרות הסנקציות שהטילו עליה מדינות המערב. האינפלציה ברוסיה אומנם גבוהה, אך הכלכלה הרוסית לא קרסה והפכה במידה רבה ממוקדת מלחמה. התעשייה הביטחונית של רוסיה התעצמה, והיא מייצרת פריטי לחימה מרכזיים הדרושים למלחמתה באוקראינה, בהיקפים גדולים ומשמעותיים, ועל פי דיווחים אף בהיקפים העולים על הייצור המקביל במדינות אירופה וארה"ב. רוסיה חיזקה את קשריה הכלכליים והצבאיים עם בעלות ברית אסטרטגיות לרבות עם סין, צפון קוריאה ואיראן. במקביל, חלק ממדינות המערב החלו להטיל ספק ביעילות הסיוע הכלכלי והצבאי המועבר לאוקראינה, והוא הצטמצם. כך, בתקופה שבין אוגוסט לאוקטובר 2023, התחייבויות לסיוע חיצוני עבור אוקראינה (כלכלי וצבאי) ירדו לרמה הנמוכה ביותר מאז תחילת המלחמה ירידה של כ-90% בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד. גם מספר המדינות התורמות למאמץ המלחמתי של אוקראינה הולך ומצטמצם.

במובנים רבים, המלחמה בעזה הפכה זירה וביטוי ממשי למאבק הבין-מעצמתי בין ארה"ב והמערב לבין הציר המתהווה החדש של המדינות המתנגדות להשפעת המערב במזרח התיכון רוסיה, איראן ואף סין. השפעתה של ארה"ב במזרח התיכון ומכלול הצעדים המדיניים שהובילה היוו בתפיסתה של רוסיה, עם פתיחת מלחמת רוסיה-אוקראינה, איום אסטרטגי עליה. אירועים אלו כוללים את "הסכמי אברהם", וכן את התנעת שיחות הנורמליזציה בין ישראל לבין סעודיה שכוללות אפשרות למסדרון כלכלי עד הודו אשר יכלול נתיבי סחר ותשתית תחבורתית. אירועים אלו איימו על הסכמים ותהליכים שרוסיה התניעה בשיתוף עם סין ואיראן, כדרך לשינוי הסדר העולמי וחיזוק השפעתה ב"דרום הגלובלי". אלה כללו אף הם הסכמים כלכליים אנרגטיים וביטחוניים לרבות פרסומים על תרגיל משותף בים האדום של רוסיה, איראן וסין. תרגיל זה מבטא מענה מעצמתי גם לתרגיל הגדול ביותר מאז המלחמה הקרה שמובילה נאט"ו בימים אלו.

השפעת מלחמת "חרבות ברזל" על המלחמה באוקראינה ומשמעויות לישראל

מתקפת הפתע ב-7 באוקטובר ופרוץ המלחמה בעזה, אשר עם התמשכותה נהייתה מעורבותה הגוברת והולכת של רוסיה בהם לגלויה יותר, עודדו אותה למנף את האינטרסים שלה בכל הזירות. בזירה האירופית, מחד גיסא, פרוץ העימות במזרח התיכון הסיט את תשומת הלב במידה מסוימת מהמלחמה באוקראינה אל המתרחש בין ישראל לעזה. כך גם הוסטה תשומת הלב במוסדות הבינלאומיים, ודיונים רבים התמקדו במלחמה בעזה. מאידך גיסא, ועידת מינכן לביטחון שהתכנסה במהלך חודש פברואר האחרון הציבה במרכזה את החשש של מדינות אירופה לביטחונן ולחשיבות שיש בקידום עצמאותן הביטחונית, זאת על רקע התגברות העימות הגלובלי ותלות רבת שנים בארה"ב. סביר להניח שחששות אלו גוברים גם לאור הבחירות

העתידות להתקיים בנובמבר 2024 בארה"ב והאפשרות שיחולו שינויים בעלי אופי בדלני במדיניות החוץ האמריקאית.

התקופה הנוכחית מאפשרת לרוסיה למנף את הסטת מרכז תשומת הלב של המערב וארה"ב למלחמה בעזה ואת הספקות הקיימים באשר לסיוע הכלכלי והביטחוני המוענק לאוקראינה מצד מדינות המערב, וכן להגביר את הלחץ הצבאי על אוקראינה. לראיה, המחלוקות הפנימיות בארה"ב והסתייגות הרפובליקנים לגבי המשך העברת הסיוע לאוקראינה בסך של כ-60 מיליארד דולר מעכבות את אישורו במליאת הקונגרס. אולם, ככל שיתגלו עיכובים במתן הסיוע לאוקראינה מצד מדינות המערב, וארה"ב בפרט, נראה כי אוקראינה עלולה להגיע למחסור משמעותי בטילי נ"מ ובפגזי ארטילריה, בעיקר מסוג 155 מ"מ, שכה דרושים למלחמתה בקו החזית. רוסיה, אשר זיהתה את המומנטום שנוצר לטובתה, מיהרה לפתוח במתקפה על העיר אוודייווקה (Avdiivka) במהלך חודש אוקטובר 2023, עיר מפתח במחוז דונייצק שבמזרח אוקראינה, ולאחר שהתחולל בה קרב עקוב מדם בין האוקראינים לרוסים נכבשה העיר לפני שבועות אחדים בידי רוסיה.

המלחמה בעזה אפשרה לרוסיה לפעול למימוש יעדה לחיזוק השפעתה במזה"ת. עוד לפני אירועי ה-7 באוקטובר התחזקו הקשרים בין רוסיה לחמאס, זאת בין היתר על ידי מתן גיבוי מדיני ואסטרטגי לחמאס אשר התרחב במלחמת "חרבות ברזל". במסגרת זו ניתן למנות את משלחת החמאס שביקרה במוסקבה בסוף אוקטובר האחרון, זאת בהמשך לביקורים נוספים שהתקיימו במרץ ומאי 2023 ושיחות טלפון בין בכירים בחמאס לבין סגן שר החוץ הרוסי, מיכאיל בוגדנוב. לצד המפגשים במוסקבה מיהרה רוסיה לגנות את ישראל על הפעולות הצבאיות בעזה והאשימה אותה בהפרת החוק הבינלאומי.

צידודה הפומבי של רוסיה בחמאס נובע במידה רבה מהצורך לשמור על יחסים אסטרטגיים עם איראן ולחזק את ציר רוסיה-איראן במזרח התיכון, המתנגד לציר המדיני הנגדי בהובלת ארה"ב. במסגרת זו, ממשיכות עסקאות האמל"ח בין רוסיה לאיראן המשרתות אסטרטגית את שני הצדדים ומחזקות את הברית באזור. לראיה, עסקת הנשק שנחתמה בפברואר האחרון ועל פיה תספק איראן לרוסיה טילי קרקע-קרקע בליסטיים וכטב"מים, ואילו איראן מתכננת להתחמש במטוסי קרב רוסיים חדישים.

בתוך כך, רוסיה שואפת להיות שחקן חשוב באזור ומעוניינת להוות גורם מדיני משפיע. על כן, בכל תקופת המלחמה רוסיה פועלת בשני צירים משמעותיים מחד גיסא חיזוק היחסים והברית עם איראן על ידי יצירת עימותים נקודתיים ברמה המדינית מול ישראל. בתוך כך נכללים ביטויים אנטישמיים שהשמיעו אנשי משרד החוץ של רוסיה ואף הנשיא ולדימיר פוטין עצמו; גינויים חריפים ופומביים של תקיפות המיוחסות לישראל בסוריה ובלבנון; עידוד נרטיב החמאס שרוסיה תהיה אחת הערבות לכל הסדר מדיני שיהיה באזור, ועוד. מאידך גיסא, נראה כי רוסיה נמנעת מדרדור לא הפיך של היחסים עם ישראל ושומרת עליהם כאשר היא מציגה את עצמה כמתווכת בעלת השפעה בין חמאס, חיזבאללה, איראן וישראל. כך, רוסיה מציינת בכל הזדמנות

כי היא פועלת במאמץ לשחרור החטופים בעלי האזרחות הרוסית, ולאחרונה ניתן להתרשם מהפומביות שנתנו השלטונות הרוסיים למפגש שהתקיים עם שני הרבנים המובילים של רוסיה, שבמהלכו עלה גם נושא פעולותיה של רוסיה לשחרור חטופים. מפגש זה התקיים בעיתוי מקביל לשיחות התיווך שנערכו עם קטאר ומצרים בפריז. מאמציה של רוסיה בתיווך לשחרור החטופים מאפשרים לה לנסות להציג את עצמה כשחקן מדיני משמעותי שיש לו השפעה על כל הצדדים המעורבים בעימות שבין ישראל לחמאס.

ברקע: לחצים מערביים להפסקת אש במלחמת רוסיה-אוקראינה

הבחירות המתקרבות לנשיאות ארה"ב מאותתות לרוסיה כי עוצמת המעורבות האמריקנית באירופה ובמזרח התיכון עלולה להצטמצם, בשל רצונו של ממשל ביידן להתמקד בענייני פנים ונוכח האפשרות כי ניצחון של דונאלד טראמפ והמפלגה הרפובליקנית בבחירות יובילו לשינוי במדיניות האמריקנית במלחמה באוקראינה. הערכה זו מקבלת משנה תוקף על רקע הצהרתו השנויה במחלוקת של טראמפ כי ארה"ב בהובלתו לא תתמוך בכל מחיר במדינות החברות בברית נאט"ו המאוימות על ידי רוסיה, ובמקרה כזה רוסיה יכולה לעשות כרצונה מולן. ניכר כי חלק ממדיניות ממשל ביידן לקראת הבחירות לנשיאות הוא שאיפה לפתרון משברים בינלאומיים על מנת לרשום הצלחה מדינית, בתקווה שזו תתורגם גם בקלפי. גם בנוגע למזה"ת, ניכר כי ארה"ב מפעילה לחץ להביא את הצדדים לפתרון אזורי הכולל הסכם נורמליזציה עם סעודיה והסדר להקמת מדינה פלסטינית. התפטרותה של ויקטוריה נולן, תת-מזכיר המדינה האמריקאי, שהתוותה את קו התמיכה הבלתי מתפשר של ארה"ב באוקראינה לאורך השנים, ייתכן שמהווה אות לבאות ומסמנת שינוי במדיניות החוץ של ממשל ביידן.

בעקבות זאת, נראה כי בשבועות האחרונים התגברו הלחצים מצד ארה"ב ומדינות המערב על אוקראינה להגיע להסכם הפסקת אש עם רוסיה. עמדתה של אוקראינה נותרה קשיחה לפי שעה, והיא מנסה לייצר מצג שבו מתרחשים שינויים שעשויים להיות לטובתה ולשינוי המערכה, כך למשל פיטורי הרמטכ"ל ולרי זולוז'ני, פיטורים שנבעו מהיעדר התקדמות במערכה מול רוסיה וכישלון מתקפת הנגד. במקומו מונה אלכסנדר סירסקי, שכיהן כראש זרוע היבשה והוביל בהצלחה רבה את ההגנה על העיר קייב לאחר פלישתה של רוסיה לאוקראינה לפני כשנתיים.

יתרון צבאי בשטח לרוסיה ⍰ משמעויות

בשל המומנטום החיובי שצברה רוסיה עולה הצורך בדיון בהשלכות של מה שנראה כהטיית הכף במלחמת רוסיה-אוקראינה לטובת רוסיה. ניתן לשער כי העימות הצבאי על אדמת אירופה עלול להתפתח לזירות נוספות, לאור ניסיונה של רוסיה להוביל לערעור היציבות במולדובה ולעריכת משאל עם במחוז הבדלני טרנסניסטריה על סיפוח אפשרי לרוסיה. חבל ארץ זה הינו יעד נוסף בהרחבת השפעתה של רוסיה על אזור ברית המועצות לשעבר, וכן כלי למינוף הלחץ והאיום על אוקראינה ואירופה כדי להשיג את יעדיה המדיניים לאחר שיוסכם על הפסקת הלחימה באוקראינה. ליתרון צבאי כזה עשויות להיות השלכות רבות מבחינת הציר הרדיקלי, המתחרה

בזה המערבי. עוד מוקדם לומר, אך מסתמן כי פעולת הטרור הרצחנית שהתרחשה במוסקבה ב-22 במרץ, אשר גבתה מעל ל-130 קורבנות, עשויה עוד לשמש לטענת רוסיה כעילה לפתיחת מתקפה מכרעת מול אוקראינה לאחר שרוסיה מפנה אצבע מאשימה לעבר אוקראינה בדבר האחריות למתקפה, למרות נטילת האחריות של דאע"ש לפעולה. ביסוס הניצחון הרוסי באוקראינה יהווה מכה למדינות המערב בהובלת ממשל ביידן, וישליך על שאר זירות הסכסוך בעולם, כולל במזה"ת.

כלל התהליכים הללו שנסקרו לעיל מובילים לפתחה של מעין מלחמה קרה חדשה. רוסיה, הרואה את עצמה כמעצמה גלובלית ואזורית, חותרת ליצירת מאזן כוחות חדש במזרח התיכון והייתה רוצה לתווך הסדר מדיני אפשרי באזור, הן מול החמאס והן מול החיזבאללה (בשל קשריה עם איראן). לכך מצטרפות פעולות נוספות של רוסיה בעולם, לרבות ביסוס יחסים הדוקים יותר עם מדינות אפריקניות ועם מדינות ערב. עדות לכך ניתן לזהות בביקורי שר החוץ הרוסי לברוב בכמה מדינות אפריקניות, לרבות מאלי, צ'אד, לוב וסודן, שבמהלכם הבטיח למדינות אפריקה סיוע צבאי נרחב במאבקן נגד כוחות האסלאם הקיצוני שבשטחן, לפני כשנה.

לאחרונה אף נערך כינוס של הפלגים הפלסטיניים בפסגה במוסקבה. לאורך השנים הכירה רוסיה בחמאס כארגון לגיטימי וקיימה עימו דיאלוג. בראייתה של רוסיה, שימור קשרים עם כלל הצדדים המעורבים בסכסוך מקנה לה יתרון ועמדה מועדפת על פני ארה"ב כמתווכת וכמעצמה בעלת השפעה בינלאומית. יש לשער כי ככל שתצליח רוסיה לשמר מומנטום של הצלחה במלחמה, כך גם תגבר מעורבותה במזרח התיכון.

המלצות

1. על ישראל לנקוט עמדה נחושה וברורה נגד פעולותיה של רוסיה מול חמאס. ניצחונות משמעותיים של ישראל במלחמה יקנו לה, בעיניים רוסיות, עמדת חוזק שתתרום להצלחת הפעלת הלחץ הישראלי שלא "לשרוף את הגשרים" מולה.
2. קיומו של האיום האסטרטגי מצד חיזבאללה על ישראל מחייב שמירה על מרחב תמרון צבאי ואסטרטגי בדרום לבנון ובסוריה. ככל שתעמיק ישראל את הלחימה בצפון, כך יגבר החיכוך המדיני מול רוסיה ויגבר הצורך בתיאום צבאי מולה. לכן, על ישראל לקחת בחשבון גם את ההסכמות והתיאומים הביטחוניים עם רוסיה שהושגו בעבר.
3. ראוי להבהיר לרוסיה כי התיאום הביטחוני עם ישראל משרת את האינטרס הרוסי לא פחות מאשר את האינטרס הישראלי באזור. במיוחד, שמירה על המשך דריסת רגלם במזרח התיכון ונוכחותם הצבאית ימית ואווירית בסוריה, נוכח העלייה במידת מעורבותה ונוכחותה הימית של ארה"ב באזור, נוכחות שמתבטאת, בין השאר, בבניית הנמל הימי בעזה.
4. על ישראל כחברה במוסדות הבינלאומיים הנתפסים כבעלי חשיבות אסטרטגית עבור רוסיה להפעיל לחץ מדיני עליה: א. במישור הלא גלוי, ניתן למנף את שיתוף הפעולה

הביטחוני בצפון הארץ עם רוסיה למניעת העברת אמל"ח אסטרטגי לחיזבאללה או לדרום סוריה. ביכולתה של ישראל להזכיר בהקשר זה לרוסיה את הימנעותה מהעברת נשק שובר שוויון לאוקראינה, בניגוד למדינות המערב ובניגוד לעמדות המוסדות הבינלאומיים. ב. במישור הגלוי, בבמות המוסדות הבינלאומיים: על ישראל לגנות בצורה מפורשת את שיתוף הפעולה הרוסי עם אויבי ישראל. הדבר רלוונטי בעיקר בשעה שרוסיה עומדת מול ביקורת בינלאומית קשה על פעולותיה באוקראינה, ועל כן קיימת מבחינת רוסיה חשיבות לתמיכה ישראלית בה במוסדות אלה, תמיכה שהיא לא תרצה להפסיד.

5. יהיה נכון לישראל לשמור על מדיניות פרגמטית מול המעצמות, כזו שתאפשר לה למצות את קשריה המדיניים עם כל אחת מהן בנפרד בצורה שתשרת אותה. אחת המסקנות שניתן לגזור ממלחמת יום כיפור למלחמת חרבות ברזל היא שלא טוב לישראל, כמדינה קטנה, הנתמכת במעצמה גלובלית, להיות תלויה באופן כמעט מוחלט במעצמה אחת.